

Shvaćanje čudâ u buddhizmu

Čuda proistekla iz mentalnih moći

Višnja Grabovac*

Sažetak

Cilj je ovoga rada čitatelju predstaviti buddhističko shvaćanje čudâ i mentalne sposobnosti potrebne za njihovo izvođenje. Oslanjajući se na klasifikaciju čudâ kakva se susreće u Kevaddhasutti, ali i na izvankanonske izvore koji donose daljnja tumačenja, u radu pokušavamo objasniti i specifično buddhističko razumijevanje dihotomije prirodno–neprirodno te ambivalentnost u vrednovanju čudâ. Primjeri čudâ, koji se susreću u Mahāvastuu, poslužili su kao doprinos daljnjemu proučavanju ove teme.

Ključne riječi: čudo; buddhizam; mentalne moći; kanon Tipiṭaka; Mahāvastu

Uvod

Buddhizam je na Zapadu postao predmetom sustavnoga i intenzivnoga proučavanja krajem 19. stoljeća, u vrijeme kada je postao »objekt istraživanja koji se mogao, konceptualno, dovesti u vezu s naturalističkim viđenjem svijeta koje je tada bilo u razvoju, s pojavom kritičkoga proučavanja Biblije, s Indijom pod britanskom hegemonijom, sa svijetom koji je u sve većoj mjeri određivala geološka i biološka kronologija« (Almond, 1988, 56).¹ U tom je razdoblju, obilježeno naglim procvatom znanosti i težištem na racionalnosti, nastala i predodžba o buddhizmu koji, u svojem izvornom i najčišćem obliku, nije sadržavao iracionalne, čudesne i mitološke elemente, i koji je tek naknadno, zbog jačanja i uplitanja popularnih i pučkih utjecaja, podlegnuo ukusu masa. Taj nazor o dvovrsnom buddhizmu, izvornom racionalnom i popularnom iracionalnom, snažno je utjecao na kasnija istraživanja, u kojima su se nerijetko povlačile oštre granice između tzv. redovničkoga i laičkoga buddhizma (Franklin, 2005, 947).

* Dr. sc. Višnja Grabovac, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Adresa: Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-0676-0158>.
E-adresa: vgrabova@m.ffzg.hr

1 Sve je citate na hrvatski jezik prevela autorica rada.

Pod utjecajem takva razumijevanja razvojnoga puta buddhizma mnoge su teme u polju buddhističkih studija bile zanemarene, a ponekad čak i obezvrjedene. Među takvim su temama čuda i posebne mentalne sposobnosti ili moći potrebne za njihovo izvođenje. Gethin (2011, 223) piše: »Pokušaj marginalizacije čudesnih moći u najranijim buddhističkim tekstovima mora se smatrati obilježjem buddhističkoga modernizma te ga treba povezati s krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kada je prevladavala zaokupljenost traženjem povijesnoga Buddhe, a koji bi bio prihvatljiv racionalističkim i etičkim osjećajima određenih buddhističkih apologeta.«

De Notariis (2019, 229) također navodi Gethinovo mišljenje i primjećuje donedavnu sklonost prema zanemarivanju iracionalnih elementa prisutnih u buddhističkim tekstovima, ali i ističe promjenu u suvremenim istraživanjima: »sklonost sekularizmu dovela je do postupnoga napuštanja takve vrste istraživanja, a moguće je uočiti i određenu nelagodu među stručnjacima prilikom suočavanja s tim izvanrednim moćima. Ipak, čini se da je u novije vrijeme proučavanje čudâ i izvanrednih moći ponovno postalo popularno«.

Kako bismo čitatelja upoznali s ovom temom, u radu predstavljamo buddhističko shvaćanje čudâ i njihovu klasifikaciju prema *Kevaddhasutti*.² Budući da bi opširniji prikaz zahtijevao mnogo više prostora nego li je to ovdje moguće, ovaj je rad usmjeren samo na čuda proistekla iz posebnih, metalnih moći, a preostale vrste čudâ ostavljene su po strani.

Uz korištenje kanonskih i izvankanonskih izvora sačuvanih na srednjoindijskom jeziku pāli, u radu je, kao svojevrsan doprinos proučavanju ove teme, pažnja posvećena i *Mahāvastuu*, manje istraživanom djelu, sastavljenom na tzv. buddhističkom hibridnom sanskrtu i nastalom u razdoblju između 1. i 5. stoljeća. Buddhistički pojmovi primarno su dani u pālijskoj, pa potom u sanskrtskoj (skt.) inačici.

1. O dihotomiji prirodno–neprirodno u kontekstu buddhizma

Izraze kojima se buddhisti služe kako bi razlučili vrste čudâ (*pāṭihāriya*, skt. *prātihārya*) i opisali posebne mentalne moći ili sposobnosti (*iddhi*, skt. *ṛddhi*) potrebne za njihovo izvođenje teško je precizno prevesti na hrvatski jezik. Poteškoću pri tumačenju buddhističkoga odnosa spram čudesnih i zadivljujućih pojava (*aśchāriya–abhbhūta*, skt. *aścārya–adbhuta*) predstavlja i činjenica da su buddhisti imali specifičan odnos spram čudâ.

Na Zapadu su stavovi o ovoj temi uvelike oblikovani kršćanskom teologijom (iako je teološki koncept čuda predmet višestoljetne i još uvijek žive rasprave). Čudo se, primjerice, može opisati kao »neobičan i izvanredan događaj za koji se pretpostavlja da se u određenom kontekstu ne bi mogao dogoditi a da nije bilo svrhovitoga djelovanja nadnaravnoga bića« (Basinger, 2011, 19), kao »za-

2 *Kevaddhasutta* ("Propovijed Kevaddhi") kanonski je tekst uvršten u *Dīghanikāyu*, drugu zbirku *Suttapiṭake* (propovijed br. 11).

divljujuća pojava koju izaziva Bog koji, kao Stvoritelj, ima sposobnost da djeluje suprotno uobičajenim zakonima prirode» (Downey, 1998, s. v. miracle) ili pak kao »neponovljivi događaj koji proturječi zakonima prirode koji uzrokuje Bog« (Swinburne, 1970, 37–38). Maknemo li se iz religijske sfere, čudo može biti određeno i kao »kontraintuitivan događaj« (Pyysiäinen, 2009, 26) ili pak kao događaj koji »narušava prirodne zakone« (Hume, 1900, 120).

Pri pokušaju definiranja čuda u zapadnoj literaturi uglavnom susrećemo izraze kao što su *neobjašnjivo*, *nadprirodno*, *nadljudsko*, *tajanstveno*, *mistično*, *onostrano*, *transcendentno* i slično (Šwiziensky, 2012, 90). Kada je riječ o definiranju čuda kroz uporabu pridjeva, od kojih su neki gore nabrojani, valja imati na umu da odgovor na pitanje što je nadljudsko, nadprirodno i dr. uvelike ovisi o onom komu je to pitanje postavljeno. Pojedini su sociolozi i antropolozi upozorili na činjenicu da poimanje nadprirodnoga uvelike ovisi o našem poimanju prirodnoga. Tako, primjerice, Hallowell (1960, 28) piše: »Vrlo je nepovoljno to što mnogi antropolozi uporno ističu dihotomiju prirodno–nadprirodno kada opisuju svjetonazor ljudi u kulturama različitim od naše«. Durkheim (1965, 39) pak piše da se pod nadprirodnim »podrazumijevaju različite stvari koje nadilaze granice našega znanja; nadprirodno pripada sferi misterioznoga, nepoznatljivoga«.

Bitno je naglasiti da buddhisti čudo i njegovo izvoriste nisu opisivali atributima kao što su neobjašnjivo, nadprirodno i dr. Kako piše Rhys Davids (1899, 272) u svojem uvodu u prijevod *Kevaddhasutte*, »to nisu bila čuda u našem zapadnom smislu. Nije bilo uplitanja izvanjske sile u zakone prirode. Vjerovalo se je da određeni ljudi, zbog posebnih (ali sasvim prirodnih) moći, mogu izvršiti određena posebna djela koja nadilaze moć običnih ljudi. Tih djela ima osam i [...] ona nas podsjećaju na neke (ali ne sve) moći koje se sada pripisuju medijima. Vjervanje nije buddhističko. Ono je predbuddhističko i zajedničko svim školama mišljenja u Indiji.«

Sposobnost izvođenja posebnih djela odnosno čudâ nije u buddhizmu smatrana nečim nadprirodnim ni znakom Božje prisutnosti. Drugim riječima, ta je sposobnost bila dostupna svakomu pojedincu koji je imao snažnu volju i, naravno, sposobnost upregnuti golem, uporan i nerijetko dugotrajan tjelesni i intelektualni napor potreban za ovladavanje posebnim moćima. Gethin (2011, 217) pojašnjava: »Rasprave na Zapadu naginju razumijevanju čuda kao 'neobičnoga događaja koji je rezultat izravnoga božanskog uplitanja ili je pak modifikacija prirodnoga zakona'. Buddhističko se tumačenje čuda (*prātihārya*) ne podudara s tim. Koliko god da se djela Buddhe i njegovih učenika mogu činiti čudesnima i zadržavajućima, ona su ipak savršeno prirodna utoliko što su rezultat vježbanja uma. Čuda koja se najčešće susreću u buddhističkim tekstovima smatraju se prirodnim očitovanjima izvanredne snage uma usavršenih svetih ljudi (*sādhu*).«

U buddhističkim tekstovima ne manjka primjera u kojima se tvrdi da su mnogi Buddhini učenici (ali i pripadnici drugih, suparničkih sljedbi) imali sposobnost izvođenja čudâ. Također, vjerovalo se je, kako je istaknuo i Rhys Davids (1899, 273), da su moći potrebne za izvođenje čuda uistinu posebne, ali da su ujedno i

sasvim prirodne ili, drugim riječima rečeno, ovosvjetske (*lokika*, skt. *laukika*), te da proizlaze upravo iz poznavanje dubinske prirode stvari.

Čak se ni događaji koji su popratili ključne trenutke Buddhina života, a koji se i u buddhističkoj tradiciji smatraju čudesnima i zadivljujućima (*acćhariya-abbhuta*), ne smatraju nadprirodnima. Primjerice, Buddhino začće, rođenje, probuđenje i smrt obilježile su čudesne pojave kao što su kiša cvijeća i nebeskoga praha, potresi u kojima bića ne stradavaju, zaustavljanje toka rijeka, istovremeni sjaj sunca i mjeseca, masovna ozdravljenja bolesnih, slijepih, gluhih i hromih bića i dr. (Morris, 1888, 130–135). Nebesnici i različita polu-nebeska bića prisustvuju tim događajima, ali na njih nemaju nikakav utjecaj. Ti se događaji u buddhističkoj tradiciji shvaćaju kao odraz posve prirodnoga zakona ili vječnoga i utvrđenoga poretka stvari (*dhammatā*, skt. *dharmatā*) (Rhys Davids i Carpenter, 1903, 12–15).

2. Što je čudo u buddhističkom kontekstu?

Pāṭihāriya (skt. *prāṭihārya*) pālijski je pridjev čije je značenje ‘iznenadujući, izvanredan, čudesan, poseban, zadivljujući’. Ujedno, to je i imenica srednjega roda u značenju ‘čudo’. Imenica *pāṭihāriya* najvjerojatnije je složena od prefiksa *paṭi-* (skt. *prati-*), koji ima značenje ‘prema, ka, nasuprot’ i glagola *harati* koji znači ‘uzeti, ponijeti, odstraniti’, pa i ‘uništiti’. Značenje toga glagola bilo bi ‘udariti zauzvrat, odstraniti, odnijeti, poništiti’. Čini se da se u tom značenju rabi u utjecajnom djelu *Paṭisambhidāmagga* (oko 2. stoljeća): »[Čudo] uklanja požudu, zlobu, lijenost i tromost, neznanje [...] sva onečišćenja. Zato [se naziva] *pāṭihāriya*« (Taylor, 1907, 229).

Fiordalis (2011, 390) navodi i definiciju sanskrske inačice *prāṭihārya* istaknuto toga buddhističkoga filozofa Vasubandhua (oko 4.–5. stoljeća), koji ju definira kao »zaokupljanje (*haraṇa*) ljudi koji su spremni biti disciplinirani ili vođeni (*vineyamanas*)«, a slično je u *Mahāvastuu*, u kojem nalazimo sljedeću rečenicu: »Blaženi buddhe trima čudima discipliniraju/vode/poučavaju bića« (Senart, 1882, 238).³ Vasubandhu tvrdi da se čuda nazivaju *prāṭihārya* jer ‘grabe, uzimaju, zaokupljaju’ (*pratiharanti*) one koji su neskloni ili indiferentni spram *dharme* (odnosno Buddhina nauka). Etimološko tumačenje, kako ističe i Fiordalis (2011, 390), možda je upitno, ali svakako skreće pozornost na ulogu čuda u širenju (i prihvaćanju) Buddhina nauka.

Buddhaghosa (oko 5. stoljeća), u komentaru uz *Mahāpadānasuttu*, pod izrazom *pāṭihāriya* podrazumijeva čudesne događaje koji su popratili ključne trenutke Buddhina života (začće, rođenje, postizanje probuđenja, prva propovijed, trenutak u kojem Buddha najavljuje svoju skorašnju smrt i trenutak smrti), Buddhino izvođenje tzv. dvostrukoga čuda (*yamaka-pāṭihāriya*) u gradu Śrāvastī

3 U istom je ulomku dalje navedeno da je prijašnji buddha Dīpaṅkara izveo čudo kako bi disciplinirao ili poučio bića (*satvānāṃ vaineyavaśeṇa*). Niže u tekstu je objašnjeno što se podrazumijeva pod trima čudima.

i tzv. čudo spuštanja s nebesa (*devorohaṇa*) (Stede, 1931, 412). Dok je dvostruko čudo i čudo spuštanja s nebesa Buddha izveo zahvaljujući svojim posebnim mentalnim moćima (*iddhi*), čudesne pojave u ključnim trenucima Buddhina života nisu rezultat njegovih posebnih moći (Fiordalis, 2008, 49). Iako se te pojave najčešće uvrstavaju u tzv. čudesne i zadivljujuće pojave (*acćharīya–abbhuta–dhamma*, skt. *āścārya–adbhuta–dharma*), čini se da su s vremenom izrazi *pāṭihāriya* i *acćharīya–abbhuta* postali sinonimi (Fiordalis, 2008, 68–70).

Kevaddhasutta (“Propovijed [upućena] Kevaddhi”) jedan je od buddhističkih tekstova u kojima se propituju, klasificiraju, objašnjavaju ili pak vrednuju pojave i sposobnosti koje bi se mogle okarakterizirati kao čudesne (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 211–223).⁴ Na početku te propovijedi, Kevaddha moli Buddhu da naredi jednomu od svojih redovnika da izvede čudo pred stanovnicima Nālande, kako bi stanovništvo imalo »još veću vjeru u Blaženoga« (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 211).⁵ Buddha odbija tu molbu, ali navodi tri vrste čudâ: »Tri su [vrste], Kevaddha, čudâ (*pāṭihāriya*) koje sam obznanio nakon što sam ih sâm u cijelosti spoznao i iskusio. Koje tri? Čudo [proisteklo iz] mentalne moći (*iddhi–pāṭihāriya*), čudo čitanja misli (*ādesanā–pāṭihāriya*) i čudo pouke (*anusāsani–pāṭihāriya*)« (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 212).⁶ Ista se podjela susreće i u *Mahāvastuu* (skt. *ṛddhi–prātihārya*, *ādeśanā–prātihārya*, *anusāsani–prātihārya*) (Senart, 1882, 238, *Mahāvastu*, 1.238).⁷ Ostavivši po strani čudo čitanja misli i čudo pouke, u sljedećem smo se poglavlju posvetili čudima proisteklama iz posebnih mentalnih moći.

3. Čuda proistekla iz mentalnih moći (*iddhi–pāṭihāriya*)

Pālijska imenica *iddhi* (skt. *ṛddhi*), izvedena iz glagola *iddhati* (‘imati dobar ishod, ispostaviti se blagoslovom, uspjeti, biti povoljan ili uspješan’) nema svoj ekvivalent u hrvatskom jeziku (kao ni u engleskom jeziku). Kako je navedeno u pālijsko–engleskom rječniku, najbliže joj je značenje u engleskom jeziku *potency*

4 Izvornik se ove propovijedi ali i ostalih prevedenih ulomaka može pronaći i na mrežnoj stranici *Göttingen Register of Electronic Texts in Indian Languages* (<https://gretil.sub.uni-goettingen.de>).

5 *Evāyaṃ Nālandā bhiyyoso mattāya Bhagavati abhippasādiṣṣatīti*.

6 *Tīṇi kho imāni Kevaddha pāṭihāriyāni mayā sayama abhiññā sacchikatvā paveditāni. Katamāni sīṇiṇi Iddhipāṭihāriyaṃ ādesanā–pāṭihāriyaṃ anusāsani–pāṭihāriyaṃ*. Uz te se tri vrste čuda u buddhističkim tekstovima susreću i tzv. dvostruko čudo (*yamaka–pāṭihāriya*) i čudo spuštanja s nebesa (*devorohaṇa*). Dvostruko je čudo, uz ostale izvore, opisano u komentaru uz *Dīghanikāyu* (Stede, 1931, 412) i u komentaru uz *Dhammapadu* (Norman, 1905, 214–215). U *Nidānakathī* (Fausbøll, 1877, 88) se tvrdi da je dvostruko čudo Buddha izveo i prilikom posjete očinskomu gradu, a ista se tvrdnja susreće i u *Mahāvastuu* (Senart, 1897, 115–116). Opis je dvostrukoga čuda i čuda spuštanja s nebesa i u *Visuddhimaggi* (Rhys Davids, 1975, 390–392). Opširan je opis čuda spuštanja s nebesa u komentaru uz *Dhammapadu* (Norman, 1905, 225). Valja imati na umu da je to, iako najčešća, samo jedna od klasifikacija (Fiordalis, 2008, 127).

7 Međutim, u *Mahāvastuu* (Senart, 1897, 137) se susreće i ova podjela: čudo proisteklo iz mentalne moći (*ṛddhi–prātihārya*); čudo pouke (*anusāsani–prātihārya*) i čudo izlaganja nauka (*dharmaśeṣanā–prātihārya*).

(Rhys Davids i Stede, 2007, s. v. *iddhi*). U kontekstu teme ovoga rada možemo ju prevesti kao ‘psihička moć’ ili ‘mentalna moć’, iako treba imati na umu da je to samo približan prijevod.⁸

U *Samaññaphalasutti* (“Propovijed o plodovima isposništva”) opisan je put koji vodi do stjecanja tih moći (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 47–86). Tu Buddha kaže da redovnik, koji se je usavršio u čudorednom životu, uklonio pet prepreka⁹ i došao do četvrtoga i posljednjega stupnja zadubljenja (*dhāna*, skt. *dhyāna*), usmjerava svoju svijest (*citta*) prema znanju i viđenju (*ñāṇa-dassana*) i uvida da mu je tijelo sačinjeno od četiri osnovna elementa, te da je promjenljivo i propadljivo. Uvida također da mu je osjetilna svijest (*viññāṇa*) pričvršćena uz tijelo (*paṭibaddha*). Stekavši uvid u pravu narav tijela i uma, redovnik je u stanju proizvesti ili stvoriti tijelo načinjeno od uma (*manomaya-kāya*), »koje ima oblik, koje je načinjeno od uma, koje ima sve udove i koje, u pogledu osjetila, ni u kojem pogledu nije inferiorno« (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 77).¹⁰ Nakon toga, kada mu svijest postane »pročišćena, jasna, neumrljana, neprikliještena, omekšana, podatna, postojana i staložena, on ju usmjerava prema stjecanju različitih moći« (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 77).¹¹

U *Samaññaphalasutti* je dalje nabrojeno još pet plodova isposničkoga (kontemplativnoga) života. To su božansko uho ili sluh (*dibbasota*), sposobnost prodiranja u misli drugih (*cetopariya-ñāṇa* ili *cetopariyāya-ñāṇa*), znanje o prijašnjim rođenjima (*pubbenivāsānussati ñāṇa*), božanski vid (*dibbaçakkhu*) i znanje o uništenju svih priljeva žedi ili činâ (*āsavakkhāya ñāṇa*).¹² Tih je ukupno šest plodova kasnije objedinjeno pod pojmom šest viših znanja (*chaḷ-abhiññā*).¹³

Buddhaghosa u svojem djelu *Visuddhimagga* također objašnjava mentalne moći kao jedan od rezultata intenzivnoga vježbanja i bivanja u četvrtom stupnju zadubljenja (*dhāna*) te kao očitovanje snage volje (odlučnosti, ustrajnosti, *adhiṭṭhānā iddhi*) (Rhys Davids, 1975, 405). Buddhaghosa naglašava da se među tzv. višim znanjima jedino znanje o uništenju svih mentalnih onečišćenja smatra transcendentnim ili onosvjetskim (*lokuttara*, skt. *lokottara*), a sva se ostala znanja, uključujući i mentalne moći, smatraju ovosvjetskim (*lokika*, skt. *laukika*) (Rhys Davids, 1975, 373).

8 *Iddhi* ne znači samo posebna sposobnost ili moć koja se stječe vježbanjem zadubljenja, odnosno meditacijom. Primjerice, kralj Mahāsudassana posjeduje četiri *iddhi* kralja: ljepotu, dugovječnost, zdravlje i poštovanje podanika (Rhys Davids i Carpenter, 1903, 177–178); Gotama Buddha je u mladosti također posjedovao *iddhi* plemića: perivoj s jezercima, raskošnu odjeću, palače za različita godišnja doba i ukusnu hranu (Morris, 1885, 145). Sposobnost guske da leti također je *iddhi* guske (Hinüber i Norman, 1995, 49).

9 Pod pet se prepreka (*pañcanivarāṇa*) podrazumijevaju: (1) požuda, (2) zlonamjernost, (3) lijenost i tromost, (4) uzbuđenje i zbunjenost te (5) sumnja (usp. Jayatilleke, 2004, 421–422).

10 *Aññaṃ kāyaṃ abhinimmināti rūpiṃ manomayaṃ śsabbhaṅgaç-paccaṅgiṃ ahīnindriyaṃ*.

11 *So evaṃ samāhite citte parisuddhe pariyodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudu-bhūte kammaniye ṭhite ānejjappatte iddhi-vidhāya cittaṃ abhinīharati abhinimāmeti*. Detaljniji i razrađeniji opis može se naći u trinaestom poglavlju *Visuddhimagge* (Rhys Davids, 1975, 407).

12 Za opis šest viših znanja usp. Grabovac, 2024, 90–91; 175–176.

13 Detaljnije o značenju izraza *abhiññā* (skt. *abhiññā*) usp. Jayatilleke, 2004, 437–441; Rhys Davids i Stede, 2007, s. v. *abhiññā*.

Pogledajmo što, u kontekstu teme ovoga rada, podrazumijevamo pod izrazom *iddhi*. U *Samaññaphalasutti* se (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 78), kao i u *Kevaddhasutti* (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 212–213), tvrdi da usavršeni redovnik posjeduje osam vrsta mentalnih moći: (1) može umnožiti svoj lik, (2) može se pojaviti i postati nevidljiv, (3) može ići, neometan, kroz pregradu, kroz zid, kroz planinu kao kroz zrak, (4) može uroniti u zemlju i opet izroniti kao da je u vodi, (5) može hodati po vodi koja se ne rastvara kao da ide po zemlji, (6) može putovati zrakom prekrštenih nogu kao krilata ptica, (7) rukom može dodirnuti i milovati moćne i silne Sunce i Mjesec, (8) tijelom se, po volji, može kretati sve do svijeta Brahmana.¹⁴

Važno je naglasiti da je sposobnost izvođenja tih čuda shvaćena kao dio postupnoga puta koji vodi do iskustva probuđenja, a ne kao rezultat samoga probuđenja, pa buddhistički tekstovi obiluju primjerima u kojima se opisuje ne samo Buddhina sposobnost za izvođenje različitih čuda, nego i sposobnost drugih redovnika, pa čak i pripadnika suparničkih sljedbi (usp. Gethin, 2011, 219).

Neka čuda proizišla iz mentalnih moći, a koja se susreću u buddhističkim izvorima, nisu izrijeком nabrojana u gore navedenom ulomku. Primjerice, tzv. čudo spuštanja s nebesa (*devorohaṇa*) uvršteno je u sposobnost pojavljivanja i nestajanja (Rhys Davids, 1975, 390–393), a u istu je sposobnost uvršteno činjenje druge osobe nevidljivom. Buddha je primjerice, kako se pripovijeda u *Vinayapiṭaki*, nevidljivim učinio mladića Yasu, koji se je skrivao od rodbine, želeći napustiti svoj dotadašnji život i zarediti se (Oldenberg, 1879, 16). Pripovijest je i u *Mahāvastuu*, međutim, tu Yasa (zvan Yaśoda) postaje nevidljiv zbog stanja duboke zadubljenosti u koju je ušao nakon Buddhine propovijedi, a ne zbog Buddhine moći (Senart, 1890, 409). Neposredno prije probuđenja, dok je sjedio ispod stabla *bodhi*, Buddha je svojim moćima nevidljivim učinio demona Māru (Senart, 1890, 314).

Primjer je posebne mentalne moći sposobnost izvođenja tzv. dvostrukoga čuda (*yamaka-pāṭihāriya*). To se čudo, koje je Buddha izveo u gradu Sāvattihī (skt. Śrāvastī), ubraja među najveća njegova čuda (usp. Brown, 1984). Buddha ga je izveo nakon što su ga učitelji suparničkih sljedbi pozvali na svojevrсно takmičenje u izvođenju čudâ, misleći da se Buddha, koji je prije toga uveo pravilo kojim se redovnicima zabranjuje javno pokazivanje moći, neće odazvati pozivu. Buddha je, međutim, odgovorio da pravilo vrijedi za redovnike, ali ne i za njega, te je otišao u Sāvattihī. Tamo je prvo stvorio šetnicu od dragulja koja je stajala u zraku, a potom je, stojeći na toj šetnici, izveo dvostruko čudo: iz gornjega dijela njegova tijela izbijali su plamenovi, a iz donjega mlazovi vode, i obratno, dok su iz svake pore njegova tijela izbijale šestobojne zrake.

Pokazavši to čudo, uzašao je na nebesa i tamo održao propovijed svojoj majci, koja se nakon smrti bila ponovno rodila u tim nebesima. Veličanstveni povratak

14 *Eko pi hutvā bahudhā hoti, bahudhā pi hutvā eko hoti, āvibhāvaṃ tiro-bhāvaṃ tiro-kuḍḍaṃ tiro-pākāraṃ tiro-pabbataṃ asajjamāno gacchati seyyathā pi ākāse, śpaṭhaviyāc pi ummujja-nimmujjaṃ karoti seyyathā pi udake, udake pi abhijjamāno gacchati seyyathā pi paṭhaviyaṃ, ākāse pi pallaṅkena kamati seyyathā pi pakkhī sakuṇo, ime pi candima-suriye evaṃ mahiddhike evaṃ mahānubhāve pañiṇā parimasati parimajjati, yāva Brahma-lokā pi kāyena va saṃvatteti.*

s tih nebesa, obilježen brojnim čudesnim pojavama, naziva se čudom spuštanja s nebesa (*devorohaṇa*). U *Mahāvastuu* se tvrdi da je Buddha dvostruko čudo izveo i u Kapilavastuu, pred okupljenom rodbinom. Tom je prilikom njegova supruga skupila vodu koja je izbijala iz njegova tijela i tom vodom oprala oči Buddhine slijepe pomajke, nakon čega joj se je čudesno povratio vid (Senart, 1897, 115–117).

U *Visuddhimaggi* je sposobnost kretanja tijelom do svijeta Brahmana protumačena kao sposobnost da se ono što je daleko približi i obratno, kao i sposobnost da se od onoga čega je malo učini mnogo i obratno (Rhys Davids, 1975, 401–402). Kao primjer za sposobnost udaljavanja onoga što je blizu može poslužiti ulomak iz *Maddhimanikāye*, gdje se pripovijeda kako je Buddha, zahvaljujući svojim mentalnim moćima, bio u stanju hodati polako i održavati razmak između sebe i ubojice i razbojnika Aṅgulimāle, koji je trčao najbrže što je mogao u želji da ga sustigne i ubije (Chalmers, 1896, 99).

Pripovijest u kojoj Buddha uzima zdjelu napunjenu kašom i čini da hrane bude dovoljno da objeduju svi redovnici može poslužiti kao primjer za sposobnost da se od onoga čega je malo učini mnogo (Rhys Davids, 1975, 404).

Kao dodatne primjere Buddhinih čuda moguće je navesti njegov čudesni prelazak preko nabujale rijeke, opisan u *Mahāparinibbānasuttī*. Buddha se je, zahvaljujući svojim moćima, podigao u zrak te je, leteći iznad rijeke, stigao na drugu obalu (Rhys Davids i Carpenter, 1903, 89). U *Mahāvastuu* također postoji opis Buddhina leta preko Gaṅge (Senart, 1897, 328). U *Mahāparinibbānasuttī* se također tvrdi da je Buddha, svojim moćima, nečistu vodu pretvorio u pitku (Rhys Davids i Carpenter, 1903, 129).

Slikovit je primjer sposobnosti umnožavanja tijela u *Mahāvastuu*. Buddhu su, prilikom njegova posjeta u Vesālī (Vaiśālī), dočekali ljudi i nebesnici koji su nosili suncobrane. Tom je prilikom Buddha umnožio svoj lik nekoliko tisuća puta, pa je svatko stekao dojam da Buddha stoji upravo pod njegovim suncobranom (Senart, 1882, 266).

Vinayapiṭaka sadržava poglavlje o tri tisuće i pet stotina čuda koja je Buddha izveo pred trojicom braće Kassapa (skt. Kāśyapa) (Oldenberg, 1879, 23–35), a isti je događaj opširno opisan i u *Mahāvastuu*, u kojem je stavljen nešto veći naglasak na čudesne moći Buddhine nego li je to slučaj u *Vinayapiṭaki* (Senart, ur., 1897, 424–433).

Kako je ranije rečeno, buddhistički tekstovi opisuju i čuda koja su izveli drugi pojedinci s posebnim moćima. Primjerice, Buddhin je učenik Mahāmoggallāna bio poznat po svojim izvanrednim moćima.¹⁵ Prema predaji, on je mogao materijalizirati i umnožavati predmete, mijenjati svoj lik, a imao je i sposobnost posjećivanja paklova i nebeskih svjetova.¹⁶

15 U *Aṅguttaranikāyi* (Morris, 1885, 23) se Buddhi pripisuju sljedeće riječi: »Redovnici, među mojim učenicima prvi je po moćima Mahāmoggallāna« (*Etad aggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ iddhiṃantānaṃ yadidaṃ Mahāmoggallāno*).

16 *Mahāvastu* započinje opširnim i vrlo slikovitim prikazom njegovih posjeta različitim paklovima i nebesima (Senart, 1882, 4–33).

I za Buddhina je učenika Kāludāyīa također navodeno da posjeduje posebne moći. Prema *Nidānakathī* on je imao sposobnost nestajanja i istovremenoga pojavljivanja na drugom mjestu, kao i sposobnost letenja (Fausbøll, 1877, 87).

Pravilo prema kojemu je redovnicima zabranjeno izvođenje čuda Buddha je proglasio nakon što se redovnik Piṇḍola Bhāradvāda pred okupljenim mnoštvom, na poticaj Mahāmoggallāne, vinuo svojim moćima u zrak i dohvatio zdjelu postavljenu na vrh visokoga stupa (Oldenberg, 1880, 110–111).

U kanonskoj knjizi *Apadāna* ima puno opisa mentalnih moći ne samo Buddhinih učenika, nego i žena koje su, zaredivši se, stekle jednaka znanja i sposobnosti. Među najdojmljivijim su primjerima čuda koja su izvele Buddha pomajka Mahāpadāpatī Gotamī (skt. Mahāpradāpatī Gotamī) i njegova supruga Yasodharā (skt. Yaśodharā). Primjerice, neposredno prije svoje smrti, Gotamī je, prema predaji, umnogostručila svoj lik, potonula u zemlju, naizmjenice bila vidljiva i nevidljiva, hodala po vodi, letjela po zraku prekrivenih nogu, uvećala svoj lik te u rukama držala i pomicala planine, učinila da voda teče iz njezinih dlanova i tako dalje (Lilley, 1927, 536).

U *Mahāvastuu* je podulji ulomak u kojem su opisana čuda koje je izveo novozaređeni mladić Yaśoda (Senart, 1897, 409–411). Zanimljivo je da se u toj pripovijesti tvrdi da je Yaśoda stekao šest viših znanja i ovladao mentalnim moćima čim je (po prvi put) čuo Buddhinu propovijed. Ulomak je zanimljiv jer su na jednom mjestu nabrojena gotovo sva čuda koja se inače nalaze razasuta po brojnim izvorima i pripisana Buddhi i drugim pojedincima. Također, u ulomku se tvrdi da je Yaśoda izveo dvostruko čudo, što je vrlo neobično budući da se u drugim izvorima tvrdi da to čudo može izvesti samo posve probuđeno biće, odnosno Buddha (usp. Strong, 2007, 117).

Važno je još jednom istaknuti da se u buddhističkim izvorima sve gore nabrojane sposobnosti zaista smatraju izvanrednim postignućem koje nije dostupno običnim ljudima, ali da se isto tako ne smatraju nadprirodnim ili onosvjetskim. One su shvaćene kao rezultat intenzivne meditativne prakse, specifičnoga usmjerenja uma prema njihovu stjecanju i dubinskoga razumijevanja Buddhina nauka.

4. *Buddhin (buddhistički) odnos spram čudâ*

U prethodnom je poglavlju naveden samo dio primjera iz buddhističkih tekstova u kojima se očituje sklonost ka zadivljujućemu i čudesnomu. Broj čudâ koje su izveli Buddha i drugi redovnici mnogo je veći i čini se da je nastojanje da se Buddhin život okiti sa što više čudâ, kao i da se Buddhinim sljedbenicima pripišu izvanredne i nesvakidašnje sposobnosti, postajalo s vremenom sve izraženije.

Ipak, mogao bi nas iznenaditi Buddhin stav prema čudima, kao i ambivalentan odnos spram čuda u buddhističkim izvorima. Nakon što Kevaddhi objasni što se podrazumijeva pod čudom proisteklim iz posebnih, mentalnih moći, Buddha kaže: »Zato što u čudima i čudotvorstvu vidim opasnost, ja sam zabrinut, sra-

mim ih se i gnušam ih se» (Rhys Davids i Carpenter, 1890, 213).¹⁷ Naime, prema *Kevaddhasutti*, osoba koja ima vjere u Buddhu i njegov nauk bit će zadivljena i prihvatit će čudo kao vjerodostojno. Međutim, osoba koja nema vjere, koja je skeptična ili nesklona Buddhi mogla bi nakon čuda reći da je to neka čarolija ili puki trik, te time ne samo obezvrijediti Buddhine sposobnosti, nego i propustiti uvidjeti pravi smisao čuda.

Uvođenje pravila kojim redovnicima zabranjuje javnu demonstraciju čudâ Buddha je opravdao tvrdeći da čuda niti mogu uvjeriti ljude koji nemaju vjere (*pasāda*, skt. *prasāda*) niti mogu dodatno učvrstiti vjeru kod onih koji otprije vjeruju (Oldenberg, 1880, 112).

Takoder, čini se da je buddhistima bilo važno vrijednosno razlikovati čuda. Naime, buddhistički nam tekstovi neprestano potvrđuju da je sposobnost izvođenja čuda smatrana nečim što je dostižno i sasvim ovosvjetsko te nikako ograničeno na Buddhu i usavršene pojedince. Međutim, čudo ne smije biti nesvrhovito, zlorabljeno ili izvedeno zbog puke zabave, nego treba pripremiti osobu na ono što tek slijedi, a to je pouka koja jedina ima moć izazvati transformaciju u svijesti onoga koji ju čuje.

Kao potkrijevu rečenoga možemo uzeti *Pāṭikasuttu*, u kojoj Buddha, između ostaloga, izričito kaže da demonstracija mentalnih moći nije važna jer čuda ne vode do krajnjega cilja, odnosno dokinuća patnje (Rhys Davids i Carpenter, 1911, 1–35). Tu moć dokidanja patnje ima samo Buddhin nauk (*dhamma*, skt. *dharmā*).

U *Sampasādanīyasutti* nalazimo tvrdnju da su posebne mentalne moći dvovrstne: ne–plemenite i plemenite (Rhys Davids i Carpenter, 1911, 112). Među ne–plemenite (*an–ariya*, skt. *anārya*) ubrojene su moći koje smo ranije naveli: bivanje nevidljivim, hodanje po vodi, levitacija i tako dalje. Drugim riječima, čuda proistekla iz tih moći određenom su smislu vulgarna i nisu dokaz savršenstva pojedinca koji ih posjeduje, ali ni učinkovitosti Buddhina nauka, budući da ih može izvesti i pojedinac koji je podložan prijanjaju (*upadhi*) i priljevima svijesti, odnosno utjecajima koji zamagljuju um, vode do patnje i ponovnoga rođenja (*āśava*, skt. *āśrava*).

S druge strane, plemenita je mentalna moć (*ariya*, skt. *ārya*) biti slobodan od priljeva svijesti i prijanjanja. Drugim riječima, biti smiren, sabran i svjestan te ne prijanjati ni uz ono što je odbojno ni uz ono što je ugodno najviša je mentalna moć (Rhys Davids i Carpenter, 1911, 113).

Takoder, kako ističe i Gethin (2011, 224), levitacija i slična čuda mogu zadiviti ljude, ali isto tako mogu skrenuti pažnju s još većega čuda, a to je upravo osoba koja je iskorijenila pohlepu, mržnju i zabludu. Buddhina pouka, koja ima moć transformirati pojedinca, iskorijeniti u njemu tzv. tri otrova (pohlepu, mržnju i zabludu) te dokinuti svekoliku patnju, u buddhizmu se smatra najvećim čudom.

17 *Imaṃ kho ahaṃ Kevaddha iddhi–pāṭihāriye ādinavaṃ sampassamāno iddhi–pāṭihāriyena aṭṭiyāmi harāyāmi jigucchāmi.*

To čudo pouke, međutim, zaslužuje da bude predstavljeno u nekom budućem radu.

Zaključak

Cilj je ovoga rada predstaviti buddhističko razumijevanje čuda i njegova izvorišta, dati primjere čudâ, ali i ukazati na specifično razumijevanje odnosa prirodnoga (ovosvjetskoga) i ne–prirodnoga (onosvjetskoga). Naime, u buddhizmu ne postoji ideja boga stvoritelja kakva postoji u kršćanstvu i ostalim tzv. abrahamskim religijama. Buddhizam ne negira postojanje nebeskih bića, međutim ta bića nisu stvoritelji svijeta niti je za njih predviđena neka posebna uloga u ljudskom životu. Ta nebeska bića (*deva*, *devatā*) sudjeluju u *samsāri*, vječnom ciklusu nastanka i nestanka, podložna su patnji i propadanju na isti način kao i ljudi, polu–nebeska bića, životinje i, uostalom, čitav svemir. Iz toga razloga u buddhizmu nije moguće gledati na čudo kao Božju intervenciju ili znak Božje prisutnosti.

Takoder, čuda kao što su levitacija, hodaње po vodi, činjenje predmeta i bića nevidljivim, umnažanje hrane i dr. za buddhiste su izvanredne, ali sasvim ovosvjetske i prirodne sposobnosti do kojih je moguće doći kroz specifično vježbanje uma. Pod onostranim se ili transcendentnim u buddhizmu najčešće podrazumijeva sve ono što dovodi do iskustva *nibbāne* (skt. *nirvāṇa*), izlaska iz začaranoga kruga *samsāre* i oslobođenja od nužnosti ponovnoga rođenja, a time i od patnje. U tom se smislu Buddhin nauk, koji vodi do dokinuća patnje, smatra najvećim čudom, daleko vrjednijim od čuda proizišlih iz posebnih, mentalnih moći.

Literatura

- Almond, Philip C. (1988). *The British Discovery of Buddhism*. Cambridge: Cambridge University.
- Basinger, David (2011). What is a miracle? U: Graham H. Twelftree (ur.), *The Cambridge Companion of Miracles* (str. 19–35). Cambridge: Cambridge University.
- Brown, Robert L. (1984). The Śrāvastī Miracles in the Art of India and Dvāravatī. *Archives of Asian Art*, 37, 79–95.
- Chalmers, Robert (ur.) (1896). *Majjhima–Nikaya: Vol. 2, Suttantas 77–106*. London: Pali Text Society.
- De Notariis, Bryan (2019). The Vedic background of the Buddhist notions of Iddhi and Abhiññā: Three case studies with particular reference to the Pāli literature. *Annali di Ca' Foscari Serie orientale*, 55 (1), 227–264.
- Downey, Douglas W. (ur.) (1998). *The New Standard Encyclopedia: Volume 11*. Chicago: Standard Educational Corporation.
- Durkheim, Émile (1965). *The Elementary Forms of Religious Life*. Free Press.
- Fausbøll, Viggo (ur.) (1877). *The Jātaka together with its commentary, being tales of the anterior births of Gotama Buddha: Vol. I*. London: Pali Text Society.
- Fiordalis, David V. (2008). Miracles and Superhuman Powers in South Asian Buddhist Literature (Doktorski rad). University of Michigan. https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/61721/dvf_1.pdf (21.1.2026.)

- Fiordalis, David V. (2011). Miracles in Indian Buddhist narratives and doctrine. *Journal of the International Association of Buddhist Studies*, 33(1–2), 381–408.
- Franklin, Jeffrey J. (2005). The life of the Buddha in Victorian England. *ELH*, 72(4), 941–974.
- Gethin, Rupert (2011). Tales of miraculous teachings: miracles in early Indian Buddhism. U: Graham H. Twelftree (ur.), *The Cambridge Companion of Miracles* (str. 216–234). Cambridge: Cambridge University.
- Grabovac, Višnja (2024). *Tko je bio Buddha*. Zagreb: Ibis Grafika.
- Hallowell, Irving A. (1960). Ojibwa ontology, behavior, and world view. U: Stanley Diamond (ur.), *Culture in History* (str. 20–52). New York: Columbia University.
- Hinüber, Oscar; Norman Keith R. (ur.) (1995). *Dhammapada*. London: Pali Text Society.
- Hume, David (1900). *Enquiries Concerning Human Understanding*. Chicago: The Open Court Publishing Company.
- Jayatilleke, Kulatissa N. (2004). *Early Buddhist Theory of Knowledge*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Lilley, Mary E. (ur.) (1927). *The Apadāna of the Khuddaka Nikāya: Part 2*. London: Oxford University.
- Morris, Richard (ur.) (1885). *Āṅguttara Nikāya of the Sutta Piṭaka: Part I*. London: Pali Text Society.
- Morris, Richard (ur.) (1888). *Anguttara–Nikaya of the Sutta–Piṭaka: Part II*. London: Pali Text Society.
- Norman, Harry C. (ur.) (1905). *The Commentary on the Dhammapada: Vol. III*. London: Luzac & Company.
- Oldenberg, Hermann (ur.) (1879). *Vinaya–Piṭaka: Vol. 1: Mahavagga*. London: Pali Text Society.
- Oldenberg, Hermann (ur.) (1880). *Vinaya–Piṭaka: Vol. 2: Cullavagga*. London: Pali Text Society.
- Pyysiäinen, Ilka (2009). *Supernatural Agents: Why We Believe in Souls, Gods, and Buddhas*. New York: Oxford University.
- Rhys Davids, Caroline A. F. (ur.) (1975). *The Visuddhi–magga of Buddhaghosa*. London: Pali Text Society.
- Rhys Davids, Thomas W. (1899). Introduction to the Kevaddha Sutta. U: *Dialogues of the Buddha* (str. 271–275). Translated from the pāli by T. W. Rhys Davids. London: Henry Frowde.
- Rhys Davids, Thomas W.; Carpenter, Estlin J. (ur.) (1890). *Digha–Nikaya of the Sutta–Piṭaka: Vol. I: Silakkhandavagga, Suttantas 1–13*. London: Pali Text Society.
- Rhys Davids, Thomas W.; Carpenter, Estlin J. (ur.) (1903). *Digha Nikaya of the Sutta–Piṭaka: Vol. II: Mahavagga, Suttantas 14–23*. London: Pali Text Society.
- Rhys Davids, Thomas W.; Carpenter Estlin J. (ur.) (1911). *Digha–Nikaya of the Sutta–Piṭaka: Vol. III: Patikavagga, Suttantas 24–34*. London: Pali Text Society.
- Rhys Davids, Thomas W.; Stede, William (2007). *Pāli English Dictionary*. Nataraj Books.
- Senart, Émile (ur.) (1882). *Le Mahāvastu: Tome 1*. Paris: Société asiatique.
- Senart, Émile (ur.) (1890). *Le Mahāvastu: Tome 2*. Paris: Société asiatique.
- Senart, Émile (ur.) (1897). *Le Mahāvastu: Tome 3*. Paris: Société asiatique.
- Stede, William (ur.) (1931). *The Sumaṅgala Vilāsinī: Buddhaghosa's Commentary on the Dīgha Nikāya: Part 2 (suttas 8–20)*. London: Luzac & Company.
- Strong, John S. (2007). *Relics of the Buddha*. New Delhi: Motilal Banarsidass.

Świeżensky, Adam (2012). The concept of miracle as an “extraordinary event”. *Roczniki Filozoficzne*, 60(2), 89–108.

Swinburne, Richard (1970). *The Concept of Miracle*. New York: St. Martins.

Taylor, Arnold C. (ur.) (1907). *Paṭisambhidāmagga: Vol. I*. London: Pali Text Society.

Buddhist View on Miracles

Miracles Arising from Mental Powers

Višnja Grabovac*

Summary

This paper explores the Buddhist concept of miracles (pāṭihāriya), highlighting that, unlike in Abrahamic religions, Buddhism does not recognize omnipotent gods who intervene in the world through miraculous acts. Although heavenly beings exist in Buddhist cosmology, they are not all-powerful and remain subject to saṃsāra—the cycle of birth, death, and rebirth. Miraculous abilities such as levitation, becoming invisible, walking on water, or multiplying objects or one’s image are not divine interventions but extraordinary skills achieved through deep mental discipline. The paper focuses on miracles arising from mental powers (iddhi), based on their classification in the Kevaddha Sutta. Due to space constraints, other miracle types (miracle of mind-reading and miracle of instruction) are excluded. Examples are provided to illustrate various forms of mental powers exhibited not only by Gotama Buddha but also by his male and female disciples. The paper also highlights the ambivalent stance toward miracles in Buddhist texts. While the Buddha is portrayed as a master of miraculous powers, these acts serve only as a prelude to his teachings, which are seen as the only true and noble miracle. In addition to Pāli canonical and non-canonical sources, the study also draws on the Mahāvastu, a lesser-explored text preserved in Buddhist Hybrid Sanskrit, thus contributing to a broader understanding of the topic.

Keywords: *miracle; buddhism; psychic powers; iddhi; Tipiṭaka Canon; Mahāvastu*

* Višnja Grabovac, Ph.D., Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb. Address: Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: vgrabova@m.ffzg.hr